

بررسی نظر خانم راث رودد در مورد حجاب به عنوان یک وظیفه اخلاقی همسران پیامبر (ص)

سهیلا جلالی کندری^۱

ساجده نبی^۲

چکیده

دایرة المعارف‌ها منبعی برای کسب اطلاعات درباره موضوعات مختلف هستند و مراجعه به آن‌ها ضروری است. از سوی دیگر موضوع زن و حقوق او، از جمله موضوعات مهمی است که در قرن حاضر بسیاری به آن توجه کرده‌اند و در مواضع مختلف بدان پرداخته‌اند؛ از آن جمله مطلبی است که در مدخل "زنان و قرآن" *Encyclopedia of woman and the Quran* در دایرة المعارف قرآن *Quran* نوشته شده است. اما به نظر می‌رسد خانم راث رودد نویسنده این مدخل محققانه و بی‌طرفانه به این موضوع نپرداخته است. نویسنده یاد شده با مطرح کردن حکم آیه ۵۳ از سوره احزاب یعنی ارتباط با همسران پیامبر(ص) از پشت پرده و حجاب مدعی شده است که حکم اخلاقی رعایت حجاب در ابتدا مخصوص همسران پیامبر(ص) بود اما مسلمانان آن را به زنان دیگر تسری دادند. در حالی که منظور از "حجاب" در این آیه معنای لغوی آن، یعنی پرده و ستر است و نه معنای اصطلاحی آن که همان نوع پوششی است که ما امروزه آن را به عنوان حجاب می‌شناسیم. به این ترتیب خداوند به مسلمانان دستور می‌دهد تا با زنان پیامبر (ص) از پشت پرده و ستر ارتباط برقرار کنند. بنابراین به نظر می‌رسد نویسنده بین معنای لغوی و اصطلاحی خلط نموده است. از سوی دیگر با توجه به فضای نزول آیه این مهم به دست می‌آید که این حکم (ارتباط از پشت پرده) تنها مخصوص همسران پیامبر (ص) است و مخاطب این آیه تنها ایشان هستند نه زنان مسلمان دیگر. گرچه وجوب رعایت حجاب که یکی از مصادیق آموزه‌های اخلاقی دین اسلام است متوجه همه زنان می‌باشد و از آیات دیگر قرآن به دست می‌آید.

کلیدواژه‌ها

دایرةالمعارف قرآن، احزاب/۵۳، حجاب. همسران پیامبر (ص).

۱- عضو هیئت علمی دانشگاه الزهراء.

۲- کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث، مدرس گروه معارف دانشگاه آزاد اسلامی، اراک.

طرح مسأله

امروزه متداول‌ترین شیوه برای آشنایی و کسب اطلاعات کلی در خصوص مفاهیم و موضوعات مختلف از جمله ادیان و مذاهب گوناگون مراجعه به دایرة المعارف‌هاست. طی سال‌های اخیر دایرة المعارف قرآن «Encyclopedia of Quran» توسط گروهی از محققان خاورشناس به رشته تحریر درآمده است. اما متأسفانه بنظر می‌رسد که در نوشتن مدخل‌های آن سوگیری و کم‌دقتی‌های علمی به چشم می‌خورد. مدخل "زنان و قرآن" از این دایرة المعارف توسط خانم "رث رودد" استاد دانشگاه عبری اورشلیم نگارش یافته است. او به مطالعات خاور میانه و مطالعات زنان و جنسیت اشتغال دارد و در این حوزه چندین کتاب را به چاپ رسانده است که مهم‌ترین کتاب‌های وی "زن در اسلام و خاور میانه" و "زن در مجامع تراجم اسلامی" هستند. از دیگر کارهای وی تدوین مجموعه مقالاتی درباره زنان در خاورمیانه قرن بیستم به زبان عبری، و نیز یک ویژه‌نامه در مجله Hawwa در موضوع فضای جنسیتی در جوامع و فرهنگ خاورمیانه‌ای است که به همراه الا گرینبرگ Ela Greenberg منتشر شده است. در سال‌های اخیر، او روی پروژهای موسوم به "برداشت جنسیتی از سیره حضرت محمد (ص)" کار کرده است که بعضی از یافته‌هایش به صورت مقالاتی منتشر شده است. وی در حال حاضر پروژه‌ای به عنوان "فمینیست‌های مذهبی یهودی و اسلامی" را به انجام می‌رساند که دربرگیرنده فصولی درباره "فمینیسم مذهبی یهودی و اسلامی: تشابهات، موارد موازی و تقابلات"، "تفسیر فمینیست یهودی و اسلامی از کتاب مقدس: آدم، زن و جنسیت" و "قوانین شفاهی اسلامی و یهودی" است (<http://huji.academia.edu/RuthRoded>).

خانم رودد در مدخل "زنان و قرآن" "women and the Quran" مطالب مفصّلی را درخصوص نگاه اسلام و قرآن به زن ذکر کرده است. در این مقاله مجال بررسی همه مسائل این مدخل نیست و تنها یک مورد از مطالب آن طرح می‌شود:

نویسنده با استناد به آیه ۵۳ از سوره احزاب: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَاطِرِينَ إِنَّهَا وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذَى النَّبِيَّ فَيَسْتَجِيبُ مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَجِيبُ مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِحُوا زُجُوجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا» مدعی شده است که "حجاب" تنها وظیفه اخلاقی زنان پیامبر (ص) بوده است و منطقی باید نسبت به آن‌ها اجرا می‌شد اما مسلمانان سعی کردند این رفتار اخلاقی را نسبت به زنان دیگر نیز اجرا کنند". نویسنده از این طریق بر اسلام خرده گرفته است.

با توجه به اهمیت گسترش آموزه‌های اخلاقی مبنی بر دین اسلام در جامعه و اینکه

حجاب یکی از مظاهر بارز آن است، تلاش این نوشتار بر این است که با استناد به نظرات مفسران و همچنین بررسی سیاق آیه و فضای نزول آن، به این سؤال پاسخ داده شود که منظور از واژه "حجاب" در این آیه چه می باشد؟ همچنین آیا مخاطب این آیه تنها همسران پیامبر (ص) هستند و یا زنان مسلمان دیگر نیز مشمول حکم اخلاقی این آیه می شوند؟

۲. عبارت مورد نظر از مقاله و ترجمه آن:

«The seclusion of virtuous Muslim women and their separation from men who are not their kin are rooted in the interpretation of a number of rather obscure qur'anic verses. The wives of the Prophet are ordered to *stay in your houses* (Q 33:33) and subsequently most legists explicated rules which prohibited women from traveling more than three days walking distance without the permission of their male guardians and, even then, only when accompanied by a chaperon (see JOURNEY). Another reading of the same phrase would have the wives of the prophet be honorable or quiet in their homes (*qirna* as opposed to *qarna*, see WHISPER). Another exegetical question is whether the instruction refers only to the Prophet's wives or to other Muslim women as well. The continuation of the verse commands the women dress modestly (see CLOTHING), pray regularly (see PRAYER), give to the poor and obey God and his messenger (q.v.), and these are surely not requirements restricted to the wives of the Prophet. Thus, one could deduce that the order to stay in your houses (or alternately to be honorable or quite) may be extrapolated to apply to all Muslim women.

Conversely, the verse ordering the believers to speak to the wives of the Prophet from behind a curtain also prohibits them from marrying the Prophet's widows after his death (Q 33:35: see VELL; WIDOW), a limitation unique to the Prophet's wives. In this case, separating women from male visitors by a curtain, a *hijab*, would logically apply only to the Prophet's wives. Nevertheless, Muslims endeavored to seclude women within the house (see HOUSE, DOMESTIC AND DIVINE; SUNNA), whether by curtain in a modest dwelling such as that of the Prophet or by the demarcation of more elaborate domestic quarters similar to the ancient Greek gynaecium. The context of this verse of the *hijab* is crucial to understanding its meaning (see OCCASIONS OF REVELATION; SIRA AND THE QUR'AN). A simple reading of the verse implies that some of early Muslims entered the Prophet's house at all times of the day and night, without asking permission, and stayed around talking. The Prophet was too shy to ask them to leave but God revealed an injunction against this improper behavior. In quranic exegesis (see EXEGESIS OF THE QUR'AN: CLASSICAL AND MEDIEVAL), the circumstances upon which the verse was revealed (*asbab al-nuzul*) indicated that some visitors bothered the Prophet's wives to the point of sexual harassment. These accretions would

dictate a more stringent approach to the separation of the women of the household from men who are not their kin, both for the Prophet's wives and, by extension, for other Muslim women as well».

ترجمه: «منزوی کردن زیبایی و حسن زنان و جدا کردن آنها از مردان نامحرم برگرفته از تفسیر آیات مبهم قرآن است. به زنان پیامبر فرمان داده شده که در خانه‌هایشان بمانند. در نتیجه برخی از مفسران قوانینی را تفسیر کرده‌اند که مانع از مسافرت بیش از سه روز زنان بدون اجازه‌ی ولی آنها می‌باشد؛ حتی اگر دایه و کنیزی آنها را همراهی کند. سؤال دیگری که مطرح است این است که آیا این دستور تنها خطاب به زنان پیامبر است و یا اینکه متوجه دیگر زنان مسلمان نیز هست. ادامه‌ی این آیه (احزاب: ۳۳) به زنان دستور می‌دهد که عقیف باشند، زکات بدهند، و خدا و رسولش را اطاعت کنند و این دستورا مطمئناً منحصر به زنان پیامبر نیست. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که فرمان ماندن در خانه نیز شاید برای همه زنان مسلمان اجرا می‌شده است. برعکس آیه‌ای که به مؤمنین دستور می‌دهد تا با زنان پیامبر از پشت پرده و حجاب سخن بگویند، و آنان را از ازدواج با زنان پیامبر بعد از ایشان ممنوع می‌کند، یک محدودیت خاص برای زنان پیامبر است. در این مورد جدا کردن زنان از مردان به وسیله پرده یا حجاب، به لحاظ منطقی تنها باید نسبت به زنان پیامبر اجرا می‌شد. با این وجود مسلمانان تلاش کردند زنان را در داخل خانه‌هایشان منزوی کنند. و این کار یا با محدود کردن درون خانه‌ها مانند خانه‌ی اندرونی یونانیان انجام می‌شد یا به وسیله پرده در خانه‌ها مانند آنچه نسبت به زنان پیامبر صورت گرفته بود. در این مورد سیاق آیه حجاب برای دریافت معنای آن ضروری است. خوانش ساده‌ی این آیه متضمن این معناست که برخی از مسلمانان بدون اجازه و در هر زمانی از شب و روز وارد خانه‌ی پیامبر می‌شدند و شروع به سخن گفتن می‌کردند پیامبر هم خجالت می‌کشید تا از آنها بخواهد خانه را ترک کنند خداوند حکمی را علیه آنها نازل کرد. در تفاسیر قرآن در شرح شرایطی که به سبب آن آیه حجاب نازل شده است، بیان شده که بعضی از مردان زنان پیامبر را برای تهاجم جنسی آزار می‌دادند (به منظور بهره برداری جنسی برای آنها مزاحمت ایجاد می‌کردند). و اینها باعث رویکرد سخت‌گیرانه‌تری نسبت به جداسازی زنان خانواده از مردانی که خویشاوندشان نبودند، شد.»

۳. بررسی آیه ۵۳ سوره احزاب

در این آیه خداوند دستورالعمل‌هایی را خطاب به مؤمنان در زمینه ورود به منزل پیامبر (ص) و ارتباط با همسران ایشان، مطرح می‌کند:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنْ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذَى النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي

مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا».

«ای کسانی که ایمان آوردید! به خانه‌های پیغمبر در نیایید، مگر آنکه شما را به طعامی دعوت کنند، به شرطی که به انتظار طعام زودتر نروید، بلکه وقتی شما را خواندند، داخل شوید، و چون طعام خوردید، متفرق گردید، و آن جا را محل انس و گفتگو مکنید، که این، پیغمبر را ناراحت می‌کند، او از شما خجالت می‌کشد، ولی خدا از بیان حق خجالت نمی‌کشد، و چون از همسران او چیزی می‌پرسید، از پشت پرده بپرسید، این برای طهارت دل شما و دل آنان بهتر است، و شما حق ندارید رسول خدا (ص) را اذیت کنید، و بعد از مرگش با همسران او ازدواج نمایید، این کار تا ابد ممنوع است، چون نزد خدا کاری عظیم است.»

بخش اول آیه زمانی نازل شد که رسول خدا (ص) زینب دختر جحش را تزویج فرموده و ولیمه‌ای برای مؤمنان فراهم آورد. پس از اتمام ولیمه مردم بیرون رفتند ولی سه نفر که گرم صحبت بودند در خانه ماندند و توقفشان طول کشید. رسول خدا (ص) می‌خواست که منزل برای او خلوت شود و در عین حال ایداء مؤمنین را مکروه می‌داشت (قمی، ۱۳۶۷ ش: ۱۹۵/۲؛ طبری، ۱۴۲۰ ق: ۳۲۳/۱۰؛ طبرسی، ۱۳۷۲ ش: ۵۷۴/۸؛ سیوطی، ۱۴۰۴ ق: ۲۱۳/۵؛ طباطبایی، ۱۴۱۷ ق: ۳۴۳/۱۶). لذا خداوند با نزول این آیات به مسلمانان نحوه رفتار در این گونه موارد را آموزش می‌دهد. و در ادامه آیه می‌فرماید که "اگر از همسران پیامبر متاعی را خواستید از پس پرده بخواهید". درخواست متاع کنایه از این است که مردم با ایشان درباره حوائجی که دارند سؤال کنند و اگر به خاطر حاجتی که برایشان پیش آمد ناگزیر شدند با یکی از همسران آن جناب صحبتی بکنند از پس پرده صحبت کنند. و جمله "ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ" مصلحت حکم مزبور را بیان می‌کند و می‌فرماید "برای این که وقتی از پشت پرده با ایشان صحبت کنید، دل‌هایتان دچار وسوسه نمی‌شود و در نتیجه دل‌های شما و دل‌های آنان پاک‌تر می‌ماند" (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق: ۳۳۸/۱۶).

در سبب نزول این بخش از آیه شریفه آورده شده است که روزی پیامبر (ص) به اتفاق همسرش عایشه با اصحاب خود مشغول تناول غذا بودند که دست یکی از آنها به دست عایشه اصابت کرد و در این هنگام آیه نازل شد (طبری، ۱۴۲۰ ق: ۱۰ / ۳۲۵؛ طبرسی، ۱۳۷۲ ش: ۵۷۸/۸؛ ثعلبی نیشابوری، ۱۴۲۲ ق: ۶۰/۸؛ کاشانی، ۱۴۲۳ ق: ۳۹۶/۵).

در پایان خداوند مسلمانان را نهی می‌کند که بعد از درگذشت پیامبر (ص) با یکی از همسرانش ازدواج کنند، چون این عمل نزد خدا جرمی بزرگ است (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق: ۳۳۷/۱۶).

در مورد شأن نزول قسمت پایانی آیه آورده شده است که طلحة بن عبیدالله تصمیم داشت که بعد از مرگ پیامبر(ص) عایشه را به ازدواج خود درآورد و این آیه نازل شد و او را از این عمل نهی کرد (قمی، ۱۳۶۷ ش: ۱۹۵/۲؛ سیوطی، ۱۴۰۴ ق: ۲۱۴/۵؛ کاشانی، ۱۳۳۶ ش: ۳۱۸/۷؛ طباطبایی، ۱۴۱۷ ق: ۳۴۳/۱۶؛ مکارم شیرازی، ۱۴۲۲ ق: ۳۲۶/۱۳).

اما محل اختلاف در این آیه و دستاویز خانم رودد برای طرح شبهه، کلمه "حجاب" است. گویا نویسنده معنای لغوی "حجاب" را با معنای اصطلاحی آن خلط کرده است. حال باید دید معنای لغوی این واژه چیست؟ و منظور از آن در این آیه چه می‌باشد؟ به عبارت دیگر آیا واژه "حجاب" در این آیه به معنای پوششی است که ما امروز آن را با عنوان حجاب می‌شناسیم؟ یا به معنای لغوی به کار رفته است؟

حجاب از ریشه "حج" است و تنها یک معنای حقیقی دارد و آن منع است؛ منع از رسیدن و وصول چیزی به چیز دیگر (فراهیدی، ۱۴۱۰ ق: ۸۶/۳؛ ابن فارس، ۱۴۰۲ ق: ۵۱؛ راغب، ۱۳۶۲ ش: ۱۰۸؛ مصطفوی، ۱۳۲۰ ش: ۱۶۶/۲). یکی از مفسران معنای پنهان کردن را نیز برای این واژه مفروض دانسته است (قرشی، ۱۳۶۶ ش: ۳۸۶/۸). "حجاب" آن چیزی است که حائل و حاجز و مانع از رسیدن دو چیز و یا اثر آن دو به یکدیگر است، خواه آن دو چیز مادی باشند یا معنوی یا یکی معنوی و دیگری مادی یا خود حاجب و مانع مادی یا معنوی باشد (مصطفوی، ۱۳۲۰ ش: ۱۶۷/۲).

اکثر قریب به اتفاق مفسران واژه "حجاب" را در آیه ۵۳ سوره احزاب به "پرده" معنا کرده‌اند و توضیح بیش‌تری نداده‌اند (طبرسی، ۱۳۷۲ ش: ۵۷۶/۸؛ طوسی، بی‌تا: ۳۵۷/۸؛ کاشانی، ۱۳۳۶ ش: ۳۱۸/۷؛ طباطبایی، ۱۴۱۷ ق: ۳۳۸/۱۶؛ آلوسی، ۱۴۱۵ ق: ۲۴۷/۱۱؛ فضل‌الله، ۱۴۰۵ ق: ۳۴۰/۸؛ قرشی، ۱۳۶۶ ش: ۳۸۵/۸؛ دروزه، ۱۳۸۳ ق: ۴۰۷/۷). اما یکی از مفسران معاصر به طور مفصل متعرض این مسئله شده است و معتقد است مراد از کلمه "حجاب" در این آیه حجاب زنان نیست. زیرا این واژه تنها در محاورات یومیّه به معنای پوشش زن است و استعمال این واژه در شأن زنان، اصطلاحی است که در زمان معاصر ظهور پیدا کرده است ولی در کتب لغت و در تعبیرات فقهای شیعه به این معنا به کار نمی‌رود و فقها از پوشش زنان با واژه "ستر" یاد می‌کنند. در روایات نیز همین تعبیر و شبیه آن وارد شده است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴ ش: ۴۰۱/۱۷).

۱. گرچه این مفسر در تأیید ادعای خود به کتب فقهی و روایی ارجاع نداده‌اند، اما در تأیید این مطلب می‌توان به عنوان نمونه به کتاب فقهی احکام النساء (شیخ مفید، بی‌تا: ۶۰/۱)، کتاب روایی بحارالانوار (مجلسی، ۱۴۰۳ ق: ۱۸۰/۸) و همچنین کتاب فقهی مسائل الحرجه فی فقه المرأة (شمس‌الدین، ۲۰۰۱ م ص: ۴۸) مراجعه کرد.

برخی از فقها نیز تصریح کرده‌اند که این آیه اساساً بر وجوب پوشش زنان دلالتی ندارد (محقق داماد، ۱۴۱۶ق: ۳۵۴/۱؛ فاضل لنکرانی، ۱۴۰۸ق: ص ۵۷۸).

بنابراین با توجه به معنای لغوی "حجاب" و استعمال واژه "ستر" در رابطه با پوشش زنان در فقه و روایات اسلامی و همچنین تصریحات مفسرین و فقها، این مهم به دست می‌آید که از این واژه در آیه مذکور معنای پوشش و لباس مناسب برای زنان استنباط نمی‌شود؛ بلکه به معنای پرده و حائل است که مانع از رسیدن دو چیز به یکدیگر می‌شود. به این ترتیب خداوند به مسلمانان دستور می‌دهد که با زنان پیامبر (ص) از پشت پرده و ستر ارتباط برقرار کنند؛ یعنی اگر حاجت و سؤالی برای ایشان پیش آمد، آن را در رو با همسران پیامبر (ص) مطرح نکنند.

اما مسئله دیگری که در این مقام شایان توجه است، مسئله شمولیت این حکم است. به عبارت دیگر آیا این حکم تنها مخصوص زنان پیامبر (ص) است یا این که متوجه زنان مسلمان دیگر نیز می‌باشد؟ پرداختن به این مسئله از این رهگذر است که نویسنده این مدخل مدعی شده است که مسلمانان صدر اسلام این حکم را به باقی زنان نیز تسری دادند و زنان خود را پرده نشین کردند.

در این رابطه نظرات مفسران به دو گونه است؛ برخی این حکم را عام دانسته، آن را شامل زنان مسلمان دیگر نیز می‌دانند (مغنیه، بی تا: ۵۵۹/۱؛ حسینی شیرازی، ۱۴۲۴ق: ۳۵۳/۴؛ حسین شاه عبدالعظیمی، ۱۳۶۳-۱۳۶۴ش: ۴۷۵/۱۰؛ طیب، ۱۳۶۶ش، ۱۰/۱۰۵). برای مثال یکی از این مفسران در رابطه با این سؤال که اگر حکم عام است چرا تنها خانه پیامبر (ص) در این آیه ذکر شده است، می‌نویسد از آنجا که در حقیقت خانه پیامبر (ص) سبب نزول این آیه بوده، به آن تصریح شده است (مغنیه، همانجا).

در مقام نقد این رویکرد شایسته است این نکته مطرح شود که حکم عمومی پوشش زنان در آیه ۳۱ سوره نور (وَ قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعاً أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ) و آیه ۵۹ از همین سوره (احزاب) (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجِكُمْ وَ بَنَاتِكُمْ وَ نِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَ كَانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيماً) مطرح و حدود پوشش شرعی زنان مشخص شده است ولی حکم آیه مورد بحث بنا بر فضا و سیاق حاکم بر آن مختص به همسران پیامبر (ص) است. به علاوه چنانچه ادعای نویسنده در خصوص پرده‌نشینی کردن زنان مسلمان توسط مردان صحیح باشد، این امر به موجب برداشت

غلطی است که برخی از مسلمانان از حکم این آیه داشته‌اند و تاریخ گواهی می‌دهد همگان این برداشت ناصواب را تلقی به قبول نکردند. زنان صدر اسلام در جامعه حضور اجتماعی، سیاسی و حتی نظامی داشتند؛ برای مثال در جنگ احد هنگامی که معرکه جنگ به نفع مشرکان چرخید تنها ده نفر از مسلمانان باقی ماندند تا از پیامبر دفاع کنند. «تسیبه بنت کعب الانصاریه» یکی از ایشان بود. او که برای آب دادن به رزمندگان به جبهه آمده بود، مشک آب را به زمین انداخت و سلاح به دست گرفت و به دفاع از پیامبر(ص) پرداخت و در این راه جراحات بسیار برداشت و به این سبب مورد ستایش پیامبر(ص) قرار گرفت. (جلالی کندی، ۱۳۸۳: ۱۰۸، به نقل از اعلام النساء: ۹۱/۳).

همچنین «سوده» دختر «عمارة بن الاسک» به عزم شکایت از «بسر بن ارطاة» به دربار معاویه رفت. و وقتی معاویه او را شناخت گفت: «آیا تو همان نیستی که در تشجیع برادرانت در صفین شعر می‌سرودی و آنها را علیه من تحریک می‌کردی؟» سوده بدون تردید و ترس گفت: «بله من بدم و مثل من از حق دوری نمی‌جوید و به دروغ بر تو عذر نمی‌آورد.» (همو: ۹۶. به نقل از همو: ۲۷۲/۲). پس حتی در دوران خلافت معاویه هم زنی به شکایت از والی خلیفه نزد او می‌رود و سرزنش نمی‌شود که چرا کار غیرشرعی یا حتی غیر عرفی انجام داده است.

در مقابل این رویکرد مفسران دیگری معتقدند این حکم خاص است و تنها مخصوص همسران پیامبر(ص) است و اسلام زنان دیگر را امر نکرده است که پرده نشین باشند(ابن عاشور، بی تا: ۳۱۵/۲۱؛ مدرسی، ۱۴۱۹ق: ۳۷۲/۱۰؛ مکارم شیرازی، ۱۴۲۲ق: ۳۲۹/۱۳. ابن جزی غرناطی، ۱۴۱۶ق: ۱۵۷/۲).

یکی از مفسران علت اختصاص این حکم را به همسران پیامبر(ص) آیه ۳۲ از همین سوره (یا نساء النبئی لستن کأحد من النساء إن اتقیتن فلا تخضعن بالقول فیطمع الادی فی قلبه مرض و قلن قولاً معروفاً) میدانند (ابن عاشور، بی تا: ۳۱۵/۲۱)؛ زیرا از مفهوم و سیاق آن اینگونه دریافت می‌شود چنانچه همسران پیامبر(ص) تقوا پیشه کنند، بیشتر از زنان دیگر مأجور می‌شوند و منزلت و جایگاه والاتری دریافت می‌کنند و در مقابل چنانچه خطایی از ایشان سربرزند، باز هم بیشتر از دیگران مورد عقاب قرار می‌گیرند. البته این مفسر معتقد است که این حکم علاوه بر همسران پیامبر(ص) شامل دخت گرامی ایشان نیز می‌باشد و زنان مسلمان دیگر مشمول این حکم نمی‌شوند(ابن عاشور، همانجا).

یکی از مفسران در بیان علت اختصاص این حکم می‌نویسد: حفظ حرمت خانواده رسالت اینگونه اقتضاء می‌کند که همسران پیامبر(ص) در مکان‌های عمومی ظاهر نشوند و بجز از پشت پرده با مردان سخن نگویند(مدرسی، ۱۴۱۹ق: ۳۷۲/۱۰). یکی دیگر از مفسران علت وجوب این محدودیت برای همسران پیامبر(ص) را وجود دشمنان زیاد پیامبر(ص) و عیبجویان وی و غرض

ورزان می‌داند (مکارم شیرازی، ۱۴۲۲ ق: ۱۳/۳۳۰).

به این ترتیب با توجه به فضای آیه و تصریحات مفسرین و همچنین عدم گواهی تاریخ بر پرده نشین کردن زنان مسلمان صدر اسلام، این حکم مخصوص همسران رسول الله (ص) است. و نظر خانم رود در این باره غلط می‌باشد.

در پایان نویسنده مدعی شده است که بعضی از مفسران علت نزول این آیه را این می‌دانند که مردان زنان پیامبر را مورد تهاجم جنسی قرار می‌دادند.

در رابطه با شأن نزول این آیه اکثر مفسران همان دو شأن نزول معروف (ماجرای عروسی پیامبر(ص) با زینب و توقف اصحاب در منزل ایشان پس از اتمام مراسم و همچنین اصابت دست یکی از اصحاب با دست عایشه) را که پیش از این بدان اشاره شد، مطرح کرده‌اند (رک: ص ۷-۸ از همین نوشتار). و برخی از مفسران اهل سنت آورده‌اند که عمر به پیامبر(ص) گفت: با توجه به این که هم انسان‌های نیکو و هم فاجر در خانه تو آمد و شد دارند، چرا همسران را به پوشش فرمان نمی‌دهی؟ (سیوطی، ۱۴۰۴ ق: ۵/۲۱۳؛ آلوسی، ۱۴۱۵ ق: ۱۱/۲۴۷؛ ابن عاشور، بی تا: ۳۰۶/۲۱). اما هیچ یک از مفسران به تهاجم و آزار جنسی همسران پیامبر(ص) اشاره نکرده‌اند. از سوی دیگر این آیه در مدینه نازل شده است (رک: معرفت، ۱۳۸۰ ش: ص ۷۹)؛ یعنی زمانی که مسلمانان از جهت ایمان و پای بندی به شریعت اسلام و اخلاقیات استوارتر شده‌اند. بنابراین به نظر نمی‌رسد آنان چنین تعدی و جسارتی را به همسران پیامبر(ص) روا دارند.

شاید این تصور اشتباه از سوی نویسنده به تفاوت فرهنگ غرب و فرهنگ اسلامی بازمی‌گردد. و این تفاوت فرهنگ و پرورش یافتن در محیط‌های مختلف سبب می‌شود که افراد درک یکسانی از مسائل و موضوعات نداشته باشند. طبق گزارشات رسیده از سوی افرادی که به جوامع غربی آمدوشد دارند، در فرهنگ غرب نگاه کردن به قصد تمتع و لذت، تهاجم جنسی تلقی می‌شود. حتی نگاه کردن از نوع تحدق نیز پسندیده نیست اگرچه تهاجم جنسی تلقی نمی‌شود. اما در فرهنگ اسلام این گونه نیست؛ یعنی صرف نگاه کردن به هر قصدی که باشد یا برخورد تصادفی و غیرعامدانه با نامحرم تهاجم جنسی تلقی نمی‌شود. گرچه این عمل از نظر اخلاقی شایسته و سزاوار نیست و قرآن نیز از آن نهی کرده است، ولی از نظر شرعی حد و تعزیری را به دنبال ندارد.

در حقیقت نویسنده مورد نظر گمان کرده برخی اصحاب به زنان پیامبر (ص) نگاه شهوت آلوده داشته‌اند و طبق فرهنگ خویش از این نوع نگاه به تهاجم جنسی تعبیر کرده‌است. اما: اولاً نگاه کردن به نامحرم چه به قصد لذت و چه از نوع تحدق در فرهنگ اسلام تهاجم جنسی تلقی نمی‌شود. اگرچه از آن نهی شده است.

ثانیاً باید در نظر داشت صرف اسلام آوردن باعث نمی‌شود که فرد فرهنگ قبلی خود را

یکباره کنار بگذارد. (با توجه به این که نگاه کردن و خیره شدن به دیگران جزیی از فرهنگ جاهلیت بوده است).

به این ترتیب چنانچه مردی به همسران پیامبر(ص) نگاه کند و یا (طبق یکی از شأن نزولها) با او- نه عمد- برخورد فیزیکی داشته باشد، نمی‌توان آن را تهاجم جنسی قلمداد کرد.

نتیجه‌گیری

۱. خانم رودد اظهار کرده‌اند حکم اخلاقی حجاب در ابتدا مخصوص زنان پیامبر (ص) بوده است و بعدها مسلمانان آن را به تمامی زنان مسلمان تسری داده‌اند. در حالی که واژه "حجاب" به معنای لغوی آن که همان "ستر" و "پرده" است در این آیه به کار رفته است و معنای اصطلاحی آن مدّ نظر نیست.

۲. نویسنده حکم به کار رفته در آیه مورد نظر (ارتباط با مردان مسلمان از پشت پرده و حجاب) را عام و همگانی دانسته‌اند. در حالی که فضای حاکم بر آیه گویای این مطلب است که این حکم تنها مخصوص همسران پیامبر (ص) است و زنان مسلمان دیگر مشمول آن نیستند. به علاوه حکم عمومی پوشش زنان در آیه ۵۹ از همین سوره و آیه ۳۱ سوره نور مطرح شده است.

۳. خانم رودد همچنین ادعا کرده است که علت نزول آیه ۵۳ سوره احزاب بدین شرح است که مردان، همسران پیامبر(ص) را مورد تهاجم جنسی قرار می‌دادند. در حالی که هیچ یک از شأن نزولها به این مسئله اشاره نکرده است. منشأ این نسبت غلط چه بسا تفاوت فرهنگ غرب و مسلمانان باشد.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، (۱۳۷۴)، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۲. آلوسی، محمود، (۱۴۱۵ق)، روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم، بیروت: دارالکتب العلمیه.
۳. ابن جزی غرناطی، محمد بن احمد، (۱۴۱۶ق)، کتاب التسهیل لعلوم التنزیل، بیروت: شرکت دارالارقم بن ابی الارقم.
۴. ابن عاشور، محمد بن طاهر، (بی تا)، التحریر و التنویر، بی جا.
۵. ابن فارس، احمد، (۱۴۰۲ق)، مقاییس اللغة، بیروت، لبنان، انتشارات دارالکتب میمه.
۶. اصفهانی، راغب، (۱۳۶۲)، مفردات فی غریب القرآن، انتشار کتاب فروشی مرتضوی.
۷. ثعلبی نیشابوری، ابواسحاق احمد بن ابراهیم، (۱۴۲ق)، الكشف و البیان فی تفسیر القرآن، بیروت: داراحیاء التراث العربی.
۸. جلالی کندی، (۱۳۸۳)، زن مسلمان، پرده نشینی یا حضور اجتماعی، تهران: ناشر دانشگاه الزهرا.
۹. حسینی شاه عبدالعظیمی، (۱۳۶۴-۶۳)، حسین بن احمد، تفسیر اثنی عشری، تهران: انتشارات میقات.
۱۰. حسینی شیرازی، محمد، (۱۴۲۴ق)، تقریب القرآن الی الاذهان، بیروت: دارالعلوم.
۱۱. دروزه، محمد عزت، (۱۳۸۳ق)، التفسیر الحدیث، قاهره: داراحیاء الکتب العربیه.
۱۲. سیوطی، جلال الدین، (۱۴۰۴ق)، الدر المنثور فی تفسیر المأثور، قم: کتابخانه آیت ا. مرعشی نجفی.
۱۳. شمس الدین، محمد مهدی، (۲۰۰۱م)، مسائل الحرجة فی فقه المرأة، بیروت: مؤسسه المنار.
۱۴. شیخ مفید، محمد بن محمد، (بی تا)، احکام النساء، محقق مهدی نجفی، قم: کنگره جهانی هزاره شیخ.
۱۵. طباطبایی، محمد حسین، (۱۴۱۷ق)، المیزان فی تفسیر القرآن، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۶. طبرسی، فضل بن حسن، (۱۳۷۲)، (۱۴۱۲ق)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران: انتشارات ناصر خسرو، تفسیر جوامع الجامع، تهران: انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۱۷. طبری، ابوجعفر محمد بن جریر، (۱۴۲۰ق)، جامع البیان عن تأویل آی القرآن (تفسیر طبری)، بیروت. لبنان: دارالکتب العلمیه.
۱۸. طوسی، محمد بن حسن، (بی تا)، التبیان فی تفسیر القرآن، بیروت: داراحیاء التراث العربی.
۱۹. طیب، عبدالحسین، (۱۳۶۶)، اطیب البیان فی تفسیر القرآن، تهران: انتشارات اسلام.
۲۰. فاضل لنکرانی، محمد، (۱۴۰۸ق)، کتاب الصلاة، تفصیل الشریعة فی شرح تحریر الوسيلة، قم: المؤلف الطبعة الاولى.
۲۱. فراهیدی، خلیل بن احمد، (۱۴۱۰ق)، کتاب العین، قم: هجرت.
۲۲. فضل الله، محمد حسین، (۱۴۰۵ق)، من وحی القرآن، بیروت، دارالزهرا.
۲۳. قرشی، علی اکبر، (۱۳۶۶)، تفسیر احسن الحدیث، تهران: واحد تحقیقات اسلامی بنیاد بعثت.
۲۴. قمی، علی بن ابراهیم، (۱۳۶۷)، تفسیر قمی، قم: دارالکتاب.

۲۵. کاشانی، فتح الله، (۱۳۳۶)، منهج الصادقین فی الزام المخالفین، تهران: کتابفروشی اسلامیة.
- ۲۶..... (۱۴۲۳ق)، زبده التفاسیر، قم: بنیاد معارف اسلامی.
۲۷. مجلسی، محمد باقر، (۱۴۰۳ق)، بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار، الطبعة الثانية المصححة، بیروت: مؤسسه الوفاء.
۲۸. محقق داماد، محمد، (۱۴۱۶ق)، کتاب الصلاة، قم: جامعه المدرسین، الطبعة الثانية.
۲۹. مدرس، محمدتقی، (۱۴۱۹ق)، من هدی القرآن، تهران، دارالمحبی الحسین.
۳۰. مصطفوی، حسن، (۱۳۲۰)، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب تهران.
۳۱. معرفت، محمد هادی، (۱۳۸۰)، علوم قرآنی، قم: موسسه فرهنگي تمهید.
۳۲. مغنیه، محمد جواد، (بی تا)، التفسیر المبین، قم: نشر بنیاد بعثت.
۳۳. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۴۲۲ق)، الامثل فی تفسیر کتاب الله المنزل، قم: مدرسه امام علی بن ابی طالب.

34. <http://huji.academia.edu/RuthRoded>.

